

1919-1920 Mondros, Sevr Kuva-yı Milliye

Taha Akyol

İstanbul, Doğan Kitap, 2016, 305 Sayfa, ISBN: 978-605-09-3814-2

Hasan DEDE*

Taha Akyol tarafından yazılan '1919-1920 Mondros, Sevr ve Kuvâ-yı Milliye' isimli eser 'Savaşta Gizli Anlaşmalar', 'Arap İsyanından Azerbeycan'a', 'Mondros Mütarekesi', 'Mondros Günleri', 'İşgaller ve Milli Direnişler', 'Arap İsyanı, Siyonizm, İzmir'in İşgali', 'Samsun'da Üçlü Strateji', 'Erzurum ve Sivas Kongreleri', 'İstanbul'un İşgali, Ankara'nın Doğuşu', 'Sevr ve Zafer' bölümlerinden oluşmaktadır. Kitabın sonuna Sonsöz, kaynakça ve dizin bölümleri eklenmiştir. Öncelikle kitapta konusuna ve yerine göre haritalar, afişler ve fotoğrafların kullanılması anlatımı diri tutmuştur. Kitabın zaman aralığı tek bir seneyi kapsamaması ancak bu senenin içerik itibariyle çok yoğun olmasından dolayı saydığımız başlıklar yetmemiş bu başlıklara ek olarak çok sayıda alt başlık da kullanılmıştır. Bu sebeple kitap anlattığı dönemin hemen her olayına değinmiştir. Her bölüm kendi içinde dipnotlandırılmış olmasına rağmen kitapta kullanılan dipnot sayısı oldukça fazladır. Ancak kitapta önsöz veya giriş bölümlerinin bulunmaması okuyucunun konuya doğrudan girmesine sebep

olmuş ve ön hazırlık sürecinin atlanmasına sebep olmuştur. Fakat yazar genel bir giriş yazmamışsa da her bölüm için bölümün başına kısa bir giriş koyarak bu eksikliği gidermiştir.

Kitabın birinci bölümü olan ‘Savaşta Gizli Anlaşmalar’ 1919 ve 1920 yıllarındaki genel durumdan bahsederek başlamıştır. Savaştan sonra kurulan yeni düzenin kimseyi memnun etmeyen ve monarşik devlet sistemlerinden daha zalim olduğu dolayısıyla bu sürecin 2. Dünya Savaşıyla nihayetlendiği yazılmıştır. Savaş sonrası dünyanın genel düzeni, galip devletlerin mağluplar üzerinde kurmaya çalıştığı baskılar, etkilerin yaratmış olduğu tepkiler örneğin Rusya’nın Bolşevik devriminden sonraki tutumu üzerinde durulmuştur. Kitabın içinde yazarın düşüncesini destekler mahiyette ve dönemin genel durumunu izah etmeye yarayan alıntılara sık sık yer verilmiştir. Bu bölüm kısa bir giriş ve savaş sırasında savaştan sonraki düzeni tayin etmeye yönelik olarak yapılan planlardan bahsedilerek oluşturulmuştur. Dolayısıyla 1. Dünya Savaşındaki devletlerin hemen hepsinden bu bölümde bahsedilmiştir. Bu bölümde savaş sırasında ve sonrasında Yunanların o dönemki ideolojilerini gösteren çarpıcı afişlerin sergilenmiştir. Yunanlıların Anadolu’ya ve İstanbul’a hâkimiyet kurduğunu gösteren bu afişlerin sebebi olarak da İngilizler ve Yunanlılar arasında yapılan gizli anlaşmalar gösterilmiştir. Daha sonra gelen Ermeni ve Arap meseleleri de Sykes-Picot anlaşması üzerinden izah edilmiştir.

İkinci bölüm olan Arap İsyanından Azerbaycan’a bölümü Mekke Emiri Şerif Hüseyin’in İngilizlerle anlaşarak Osmanlı’ya isyanını ve Enver Paşa’nın emriyle yapılan Azerbaycan harekâtını anlatarak ilerlemiştir. Yazara göre Arapların kralı olma ihtirasını taşıyan Şerif Hüseyin’in isyanı savaş sırasında vermemek için üst düzey çaba gösterilen Arap bölgesinin savaş sonrasında misak-ı milli sınırlarından çıkarılmasına sebep olmuştur. Şerif Hüseyin’in bölgeyi ve halkını iyi tanıyor olması onun atacağı adımları planlamasını sağlamış ve örneğin Hicaz demiryolunun Mekke’ye kadar uzanmasına engel olarak Osmanlı Devletinin asker sevkiyatını güçlendirmiş ve isyanında böylece başarılı olmuştur. Genel olarak ise Şerif Hüseyin’in İngilizlerin desteğini almaya çalışması ve İngilizlerin onu kullanması üzerine durulmuştur. Enver Paşa’nın Kafkasya harekâtıyla ilgili olarak da Paşa’nın Azerbaycan ‘da Bakü’ye kadar yapmış olduğu harekâtın başarısı sayesinde doğu cephesi korunabilmiş ve hatta Erzurum Kongresinin düzenlenmesi sağlanmıştır. Dolayısıyla modern Türkiye’nin kuruluş safhasındaki askeri ve siyasi düzenin sağlanmasında ve buradaki sınırları belirleyen 1920 Gümrü Anlaşmasında Enver Paşa’nın rolünden bahsedilmiştir.

Kitabın üçüncü bölümü Mondros Mütarekesi’dir. Bu bölümde savaşın son yıllarındaki genel durumdan bahsedilmiştir. Rusya’nın savaştan çekilip Amerika’nın savaşa girmesi, Almanya’nın cephelerde yenilgiler yaşaması gibi konuların yarattığı sonuçlar üzerinde durulmuştur. Burada önemli bir diğer husus ise Bulgaristan’ın savaştan çekilmesidir. Çünkü Bulgarların savaştan çekilmesiyle Almanya ile Osmanlı Devleti arasındaki demiryolu ağı kesilmiş ve iki devletin karşılıklı ulaşımı zarara uğramıştır. Kitapta Osmanlı’nın Mondros mütarekesini imzalamasının sebebi olarak Bulgarların

savaştan çekilmesi gösterilmiştir. Çünkü Bulgarları teslim alan itilaf devletlerinin Trakya üzerinden İstanbul'a yürümesi tehlikesi olduğu belirtilmiştir. Bu bölümde Sultan Reşad'ın ölümüyle tahta geçen Sultan Vahdettin'in yaşadığı ruh hali çeşitli kitaplardan alıntılar yapılarak anlatılmıştır. Sultan Vahdettin'in oldukça evhamlı bir insan olduğu ve bu evhamı sebebiyle yaşadığı özgüvensizliğin ona yanlış kararlar verdirdiği üzerinde durulmuştur. Daha sonra ise Mondros mütarekesinin oluşum süreci ile maddeleri aktarılmıştır. Yine bu bölümde Mustafa Kemal'in Sultan Vahdettin'e gönderdiği telgraflar ile siyasal yaşama girişi üzerinde durulmuştur.

Dördüncü bölüm olan Mondros Günleri bölümünde ise Mondros Mütarekesinin ardından Osmanlı Devleti'nin yaşadığı rahatlama süreci ve bu süreçte yaşanan olaylara değinilmiştir. Ancak mütarekenin getirdiği rahatlığın kısa sürdüğü ve İngilizlerin sunmuş olduğu teklifin Osmanlı'nın gördüğü kadar masum olmadığı yazılmıştır. Yine bu bölümde Osmanlı Devleti'nin kendi içinde yaşadığı problemler ile Musul'un, İskenderun'un ve İstanbul'un işgaline değinilmiştir. İstanbul'un işgali bölümünde ayrıca dönemin gazetelerinin olayı işleyişi de yazılmıştır.

Kitap bölümler arası kronolojiye başka bir konu açıklamasına girilmediği sürece uymuştur. Yazar kitabın beşinci bölümü olan İşgaller ve Milli Direnişler bölümünde Mondros'tan sonra genişleyen işgalleri ve Milli Mücadelenin teşkilatlanma sürecini anlatmıştır. Bu bölümde genel olarak İstanbul'un işgali konusu detaylı bir şekilde ele alınmış ve itilaf devletlerinin rütbeli askerlerinin İstanbul'a gelişleri yazılmıştır. Mütarekeden sonra İstanbul'da toplanan Kurtuluş Savaşı komutanları ve Şevket Süreyya Aydemir'in ifadesiyle geleceğin kadrosu da yine bu bölümde işlenmiştir. Burada Sadrazam İzzet Paşa'nın yardımıyla Mustafa Kemal Paşa, İsmet Paşa, Fevzi Paşa ve Karabekir Paşa gibi Cumhuriyetin kurulma sürecinde önemli katkıları olan isimlerin İstanbul'da toplanma gayeleri, Mustafa Kemal'in Mondros yorumu ve bu süreçte Mustafa Kemal'in izlediği siyaset izah edilmiştir. Böylece yazar Milli Mücadele döneminin en hararetli günlerini açığa kavuşturmaya çalışmıştır.

Arap İsyanı, Siyonizm ve İzmir'in İşgali bölümüne bakacak olursak Amerika'nın savaştaki rolü, Paris Barış Konferansı'nın sürece etkisi ve bu konferansta yaşanan olayların anlatılarak yazılmaya başlandığını görürüz. Yazar milletlerin kendi kaderlerini tayin etmesini hedefleyen Wilson İlkelerinin dünyadaki yankısı ve bu ilkelerin Paris Barış Konferansı arasındaki ilişkiyi anlatarak bölümün anlatımına başlamıştır. Ayrıca Paris Barış Konferansına Şerif Hüseyin'in oğlu Emir Faysal'ın İngiliz ajanı Lawrence ile birlikte konferansa katılması yazara göre İngilizlerin amacını anlamak açısından önemlidir. Ayrıca kısa da olsa Paris Barış Konferansı ile Viyana Konferansı arasındaki farklar değişen yüzyıl açısından karşılaştırılıp değerlendirilmiştir. Yine bu bölümde Arap İsyanında başrolü oynayanların fotoğrafları ile tarihe tanık tutulması açısından o dönemde bu meselelerle ilgilenen bazı dergilerin kapak fotoğrafları koyulmuştur. Bu bölümde yazar Medine Kahraman'ı Fahrettin Paşa'nın Medine'yi nasıl müdafaa ettiği ve Şerif Hüseyin'in büyük ümitlerle çıktığı yoldan nasıl hüsrana ayrıldığı yazılmıştır. Son olarak bu bölümün son kısmı İzmir'e ayrılmıştır. Paris Barış Konferansında

Anadolu herkese dağıtıldıktan sonra Yunan askerlerinin itilaf donanmalarının korumasında İzmir'e girmeleri ve bu olayın Milli Mücadele tarihimize etkisi yazılmıştır. Bu kısımda da dönemin kahramanlığını izah etmek açısından Hasan Tahsin ve Miralay Fethi Beylerin kahramanlıkları anlatılmıştır.

Kitabın yedinci bölümü Samsun'da Üçlü Stratejidir. Bu bölümde Mustafa Kemal'in halkı örgütlemek niyetiyle düzenlediği konferansların başlangıç süreci ve bu konferansların içerikleri hakkında bilgiler verilmiştir. Mustafa Kemal Paşa'nın Samsun'a çıkmasıyla başlayan sürecin Erzurum Kongresi, Havza Genelgesi, Amasya Tamimi şeklinde anlatımıyla sıralanmış ve Mustafa Kemal'in Milli Mücadelemiz içerisindeki rolünün artış süreci yazılmıştır. Bu bağlamda Mustafa Kemal'i içerden ve dışardan baskılarla azlettilerip geri çekilmeye zorlandığından genel bir deyişle bahsedilmiştir.

Kitabın sekizinci bölümü olan Erzurum ve Sivas Kongreleri bölümünde ise kongreler hakkında daha ayrıntılı bilgilerin verildiği bölümler olmuştur. Aslında bu bölüm bir öncekinin doğrudan devamı olarak görülebilir. Bu bölümde Mustafa Kemal'in Erzurum kongresine katılım süreci ve kongrenin içeriği hakkında bilgiler verilmiştir. Ayrıca bu olaylar üzerinden dönemin siyasi olayları ve İstanbul'la olan ilişkiler izah edilmiştir. Yine Mustafa Kemal'in görevinden azlettirileceğini anlaması üzerine kendisinin istifa ettiği bilgisi de bu bölümde verilmiş ve yazar Mustafa Kemal'in o günkü durumunu bu gözle değerlendirmemizi istemiştir. Ayrıca Mustafa Kemal'in kullandığı kelimeler itibariyle Cumhuriyet öncesi ve sonrasındaki değişiminin dilindeki yansıması da bizlere gösterilmiştir. Bu bölüm kongrenin amaç ve görevlerini anlatarak devam ettirilmiştir.

Kitabın dokuzuncu bölümü yani İstanbul'un İşgali, Ankara'nın doğuşu Mustafa Kemal'in siyasal yaşamındaki ilerleyişini anlatarak yazılmıştır. Ayrıca İstanbul hükümetinin faaliyetleri, Amasya Mülakatı, Osmanlı Mebusan Meclisi, Meclisin İngilizlerde uyandırdığı tepki ve meclisin dağıtılması konuları işlenmiştir. Ancak İstanbul'da 18 Mart 1920'de dağıtılan meclis, 19 Mart'ta Mustafa Kemal önderliğinde Ankara'da Büyük Millet Meclisi ismiyle yeniden açılacağını ve bu yüzden seçime gidileceğini ilan etmiştir. 23 Nisan 1920'de ise Ankara'da yeniden açılmış ve yeni meclis yeni Türkiye'nin kapılarını aralayan en önemli olaylardan biridir. Bölümün bu kısmında Misak-ı Milli'nin belirlenişi de yazıldıktan sonra kronolojik bir anlatım ile Londra Konferansı olayları yazılmıştır.

Kitabın son bölümü olan Sevr ve Zafer bölümünde ise Mustafa Kemal'in ve dönemin Türkiye'sinin ister istemez uyguladığı siyaset üzerinde durulmuştur. Bu siyaseti üç ana başlığa ayıran yazar birinci bölümde Mustafa Kemal'in İslami bir dille konuşarak halkı etrafında toplamayı başarmasından, emperyalist batı bloğuna karşı bir müttefik arayışında olan Türkiye'nin Bolşeviklerle yakınlaşmasından ve Mustafa Kemal'in itilaf devletleri arasındaki çıkar ilişkisini kendi ülkesi lehine nasıl kullandığından bahsederek bitirmiştir.

Kitap genel itibariyle akıcı bir dil ve sade bir Türkçeyle yazılmıştır. Kitap içinde benim gözüme çarpan en önemli sorun birçok noktada dipnot gösterilirken belge ve fotoğrafların kaynaklarının

belirtilmemiş olmasıdır. Fakat buna rağmen belge ve fotoğraflara açıklamalar getirilmiştir. Son dönem Osmanlı Devleti ve Kuruluş Devri Türkiye alanlarıyla ilgilenen herkesin okuması gereken bir eserdir. Anılan dönemdeki her olaya değinmesi ve yazarın kendi yorumuyla ansiklopedik bilgileri derlemesi okuyucu için oldukça faydalı olacaktır. Benim gördüğüm kadarıyla oldukça tarafsız ve gerçeği arama iddiasıyla yazılan kitap bu dönemi merak eden herkes için ziyadesiyle faydalı olacaktır. Eser hem akademik hem amatör okuyucular için oldukça faydalıdır. Taha Akyol bu eserinde tarihçilikle gazeteciliği harmanlamıştır. Kitabın bu yönü okuyucunun sıkılmasının önüne geçmiştir.

Yazarının yorum ve düşüncesine yer veren her kitapta olduğu kadar bu kitapta da bir taraf vardır. Ancak bu kitabın en ayırıcı özelliği yazarın bağlı olduğu tarafın gözünü kör etmesine izin vermeyip doğruları ve yanlışları açık bir şekilde ifade etmesidir. Kitap bu tarihleri detaylı olarak ele alsada çok fazla konuya yer verdiği için bazı derinleşmesi gereken konulara gereği kadar nüfuz edememiştir. Yani her olaya biraz biraz değinen giriş mahiyetinde fakat doyurucu bir eser olarak kabul edilebilir. Ayrıca kitabın çok fazla konuya eğilmesi meraklı araştırmacıların yeni araştırma konuları bulmasına da olanak sağlamaktadır. Eserde tarih sahnesinde rol oynamış fakat bugün unutulup gitmiş birçok önemli şahsiyetin isimleri anılmıştır. Dolayısıyla kitap Kuruluş Devri Türkiye'si için kısa bir rehber niteliğindedir. Bu dönemle ilgilenen özellikle amatör tarihçiler için çok faydalı olacak bu kitap, profesyonel tarihçiler için de bakılması gereken bir kaynak olacaktır.